

MÜTƏXƏSSİS HAZIRLIĞININ PROBLEMLƏRİ VƏ ONLARIN HƏLLİ YOLLARI

(əvvəli ötən sayımızda)

Ədəbi, bədii və texniki redaktor tərifindən işlənilməmiş bu nəşrlərdə isə, bir elementin rəng və mahiyyət etibarilə digərini tamamlaması, məlumatların şagirdə onun qəbul edib mənimsəyə biləcəyi tərzdə, yəni ardıcıl və sistemli şəkildə çatdırılması təmin edilməmişdir.

Başqa bir faktı nəzərdən keçirək, məs.: - "Azərbaycan dili" dərsliyinin (III sinif, Altun kitab, 2014) 5-ci bölməsində ("Tarixi şəxsiyyətlər") Üzeyir Hacıbəyov, Nətvan və digər şairlərin (?) təsvirinin, eləcə də, C.Cabbarlı, M.F.Axundzadə, M.Ə.Sabir, Firidun bəy Köçərli və S.Vurğun, Hacı Zeynalabdin Tağıyev, Xarəzmi, onluq say sistemi və s. haqqında məlumat verilməsi də çaşqınlıq yaradır. Çünki, "tarixi şəxsiyyət" deyildikdə tarixin gedişatını dəyişən şəxsiyyət başa düşülür. Bu adları çəkilənlərin millət kimi yetişməyimizə təsirləri olduğunu qəbul etsək də, tarixin gedişatına təsir etdiklərini iddia edə bilmərik. Yəni, həmin bölmədə Makedoniya-lı İsgəndər haqqında məlumat verilməsi də, düz deyil. Axı, o bizim sərkərdəmiz deyil. Yaxşı olar ki, 1-4 sinif şagirdi əvvəl mənsub olduğu xalqın tarixini öyrənib sərkərdələrini tanısın, sonra digərlərini ki, milli kimliyini dərk edib mənsub olduğu xalqın özəlliyini dərk edə bilsin. Bu fakt onu göstərir ki, dərsliklərdə mətnlərin redaktə edilməsinə, fikirlərin yığcam, dəqiq və inandırıcı tərzdə çatdırılmasına, mühakimələridə məntiq və ardıcılığın gözlənilməsinə də nəzarət edilməlidir.

Dərsliklərdə

(Azərbaycan dili" II sinif, Altun kitab, 2016) əşya, insan və onun bədən üzvləri-nin ölçülərində qarşılıqlı nisbət gözlənilir, insanların başı 2 mərtəbəli binanın damına çatır (II bölmə, şmüstitul), donuq sifətli personajların geyimləri, saç düzümləri yaşları və haqqında söhbət gedən dövrə (V bölmə, şmüstitulda təsvir olunan atlının geyimi inqilaba qədərki dövrə, əlindəki bayraq müstəqillik illərinə aiddir) uyğun deyil, rənglər, azyaşlıların təbiətdə qarşılaşdığı analoqları ilə üst-üstə (yəni həmin nəşr, səh.125) düşür. Yəni həmin nəşrin, bölmələrin rəng çalarına uyğun 6 müxtəlif rəngli mündəricatının (səh.4) tərtibatı da, ilkin təyinatını itirib şagirdin tələb olunan mətni tapması yerinə, çaşbı qalmasına xidmət edir, Nəşrin rəng seçiminin məntiqsiz, rənglərin sayının ifrat sayda olması, fənnin dərk edilməsini əngəlləyir. Gələcəkdə belə qüsurlara yol verilməsin deyə 2008-ci ildən Təhsil Nazirliyində dərsliklərin məzmun, dil, yazı üslubu, dizayn və tərtibat baxımından qiymətləndirilməsini həyata keçirən komissiyanın tərkibi yenilən-məli, bu işə zəngin təcrübə məktəbi keçmiş ədəbi, bədii və texniki redaktorlar da daxil olmaqla sahə mütəxəssisləri (psixoloq və s.) və orta məktəb müəllimlərindən ibarət işçi qrup cəlb edil-məlidir. Əks halda, dərsliyin və təlimin keyfiyyətindən, tədris materialının dərkedilmə səviyyə-sinin yüksəlməsindən, təhsilin müasir standartlara uyğunlaşdırılmasından danışmağa dəyməz!

Hər il dövlət büdcəsindən orta məktəb dərsliklərinin hazırlanmasına kifayət qədər böyük vəsait ayrılır. Dərslik və metodiki vəsaitlərin məzmun və keyfiyyət göstəriciləri isə, qoyulmuş tələblərə cavab vermir. Bu işin peşəkarlara həvalə edilməsi, tək adı çəkilən nəşrlərin çap keyfiyyətini yüksəltməyə yox, həm də, ayrılmış vəsaitə qənaət edilməsi (metodiki vəsaitlərin ağ-qara çapı, lazımsız illüstrasiyaların nəşrlərdən yığılması və s.) hesabına ali mək-

təb dərsliklərini də hazırlamağa imkan verərdi. Deməli, bir problem də öz həllini tapardı. Yoxsa, ali təhsilli mütəxəssis hazırlığının səviyyəsini yüksəltməkdən danışıb min bir əziyyətlə yazıb ərsəyə gətirdiyi dərsliyin çap xərcini də, onsuz da qonorar almayan müəllifin belinə yükləmək, düz olmaz.

Eyni qüsurların

digər nəşrlərdə də yer alması, bir daha bu sahədə vəziyyətin qənaətbəxş olmadığını təsdiqləyir. Problemin kökündə, ədəbi, bədii və texniki redaktor hazırlığının yarıtılmaz təşkili, hər üç redaktorun işinin bir-biri ilə uzlaşmaması durur. Həm də, iş tək bununla bitmir.

NK-nin 15 sentyabr 2019-cu il tarixində qüvvəyə minmiş 45 sayılı qərarının kadr hazırlığı sahəsində irəliyə atılmış addım olmasını istəyiriksə, məsələyə kompleks şəkildə yanaşılmalı, çatışmazlıqlar analiz edilib sistemləşdirilməli, problemlərin həlli yolları axtarılmalıdır.

Bu gün Azərbaycanda nəşr işi sahəsində öz həllini gözləyən çoxsaylı problemlərin bir hissəsi də "Nəşriyyat işi haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunundan qaynaqlanır. Qanunda olan boşluqlar (bax: "Nəşriyyat işi haqqında" qanuna günün reallığı prizmasından baxış, "Respublika" qəzeti ?105-107, 19-21 may 2017, səh.7 və "Respublika gəncləri"qəz.786, 10 iyun 2017, səh.8-10) ona nəşr işinin spesifikasiyası və günün reallığı baxımından bir sıra dəyişikliklərin (onun "Nəşriyyat işi haqqında" yerinə "Nəşr işi haqqında" AR Qanunu adlandırılması da daxli) edilməsi zərurətini yaradır: nəşriyyatlar qarşısında ixtisaslaşma tələbinin qoyulması, qanunla etibarlı doğrultmayanların lisenziyalarının geri alınması prosesinin tənzimlənməsi və s.

Bəli, qanunla bu gün Azərbaycanda nəşriyyat fəaliyyəti ilə məşğul olmaq üçün lisenziya tələb olunmur, bu fəaliyyətlə məşğul olan və ya olmağı arzulayan şəxslərin bu sahədə təhsil alıb təcür-bə məktəbi keçməsinə nəzarət edilmir, ictimai rəyin formalaşmasında müstəsna rol olan nəşrləri çapa hazırlayan müəssisələrin - nəşriyyatların qarşısında konkret sahə üzrə ixtisaslaşma, hər ilin axırında kütləvi informasiya vasitələrində oxucularına nəşrə hazırladığı əsərlərlə, uğur qazandıqı sərgilərlə bağlı hesabat vermək kimi tələblər qoyulmur. Bir sözlə, nəyi hansı dildə necə ağılın kə-sir yaz, nəşrə hazırlayıb çapa ver, istədiyini miqdarda hazırlayıb yayımını təşkil et. Qanunda məc-buri nüsxələrin (pullu, pulsuz) göndərməli olduğu yerlərin adları və nüsxələrin sayı da dəqiqliklə göstərilir, onların vaxtında və tam həcmdə göndərilməsini təmin etməyən poliqrafiya mü-əssisələrinin rəhbərləri üçün də nə inzibati, nə də maddi məsuliyyət nəzərdə tutulmayıb. Belə ki, hər hansı qərəzli və ya qərəzsiz, bilərəkdən və ya təcrübəsizlikdən dövrüyəyə buraxılan nəşrin cəmiyyətə göstərəcəyi təsirin önənməsi, yalnız arxadan atılmış daş effekti verə bilər.

Üstəlik, qanunun istənilən xarici vətəndaşın ölkəmizdə nəşriyyat təsis edib istədiyi dildə ədəbiyyat nəşr etməsinə, çapını və yayımını təşkil etməsinə şərait yaratması, əsərin nəşrə yararlı olub-olmamasını xarici vətəndaşlığı olan təsisçinin müəyyənləşdirməsi də,

dövlətçiliyin qorun-ması nöqteyi-nəzərindən kifayət qədər risklidir. Çünki, müəllif cəmiyyətə əsər təqdim etməklə, birbaşa ictimai rəyə təsir imkanı əldə etmiş olur. Xarici vətəndaşa ictimai rəyi formalaşdırmaq şansı vermək isə, heç bir halda düzgün sayıla bilməz. Eyni sözlə, xarici dillərdə (ölkədə məskunlaşmış milli azlıqların dillərində nəşr olunanlar da daxil olmaqla) nəşrə hazırlanıb tirajlanan əsərlər haqqında da demək olar. Halbuki, belə nəşrlərin AR Nazirlər Kabinetinin nəzdində yerləşən Tərcümə Mərkəzində gözdən keçirilib çapa verilməsi təsadüfi şəxslərin ideologiyasının bu vacib sahəsinə axınının qarşısını alar, mümkün təxribatların ön-lənməsinə imkan verərdi.

Qanunun 9-cu maddəsinin naşirə mövzusunda asılı olmayaraq hər hansı bir əsəri nəşrə hazırlayıb çapa vermək ixtiyarı verməsi də, ictimaiyyətə təqdim edilən nəşrlərin keyfiyyətinə öz

mənfi təsirinə göstərir. Çünki, cəmi 1-2 redaktoru olan nəşriyyatda bir-biri ilə əlaqəsi olmayan fərqli mövzularda yazılmış əsərlərin redaktə edilib çapa verilməsi, bu sahədə qeyri-peşəkarlığın baş alıb getdiyini göstərir. Deyilənləri təsdiqləyən faktlardan biri də odur ki, Azərbaycanda hələ də nəşr işi sahəsində, keçmiş SSRİ-də beynəlxalq normalar əsasında işlənilib hazırlanmış standartlar (1955) qüvvədə qalmağa davam edir. Onların yenidən, həm də poliqrafiya texnika və texnologiyasının müasir inkişaf səviyyəsi nəzərə alınmaqla işlənilməsinə heç başlanılmayıb da.

İstənilən əsər

oxucu tərəfindən tərtibatla əlaqəli qəbul olunur, mətnin qavranılması üçün forma və məzmunun bir-birini tamamlaması, şərtidir. Nəşrin kompozisiya və bədii poliqrafik forması, bədii-texniki ifadə vasitələri, maddi-texniki bazanın tərtibatda rolunu və yeri dəqiqləşdirilmə-dən və son nəticədə bütün bu deyilənlərin psixofizioloji amillər də daxil olmaqla mətnin dərəkol-unma səviyyəsinə təsiri aydınlaşdırılmadan dövrüyəyə buraxılması, səhvdir. Nəşrin oxucuya göstərə biləcəyi təsirin əvvəlcədən hesablanması ictimai rəyi tənzimləməyə zəmin yaradır cə-miyyətdə yazar, redaktor və nəşir statusunun daha da yüksəlməsini, onlardan hər birinin ictimai rəyə təsir imkanının genişlənməsini təmin edir. Bu şərtin ideoloji işin təşkili yolu ilə yerinə yetirilməsi ölkədə sabitliyin və milli birliyin bərqərar olmasına, bir sözlə, dövlətçiliyin möhkəm-lənməsinə xidmət edir. Sabitliyi təmin etməyin ən effektiv yolu isə, gənclərin fərqli məqsədlərə qulluq edən qüvvələrin təsiri altına düşməsinə əngəlləyib ictimai rəyi nəzarətdə saxlamaqdır.

Qanuna, həmçinin poliqrafiya avadlığının hazırlanmadığı, kağız, cild materialları, təbəqə və s.-nin istehsal edilmədiyi respublikamızın ərazisinə gətirilən poliqrafiya materialları, yeni texnika və texnologiyaların idxal vergisindən azad edilməsi, dövlət tərəfindən maliyyə

yələşdirilən nəşrlərin ölkə daxilində hazırlanması üçün xaricdə hazırlananlar (ayrı-ayrı şəxslər və ya özəl şirkətlər tərəfindən maliyyələşən) üçün təyin olunan gömrük rüsumunun artırılmasını təmin edən maddə-nin daxil edilməsi də, yerli istehsalçının hüquqlarının müdafiəsi, mənafəinin nəzərə alınması baxımından faydalı olub nəşriyyatların işini canlandırır, bu sahənin inkişafını sürətləndirirdi. Kitabın əvvəlki populyarlığını itirdiyi, dəyərli əsərləri yazıb ərsəyə gətirənlərin sırasının seyrəldiyi (qonorar almayan müəlliflərin bu işə marağı get-gedə azalır) bir dövrdə sifariş azlığından əziyyət çəkən poliqrafiya müəssisələri tənəzzülə uğramasın, işsizlər ordusunun sıraları genişlənməsin deyər, qanunların ölkədaxili istehsalın stimullaşdırılmasına istiqamətləndirilməsi vacibdir.

Hal-hazırda respublikada gələcəyin nəşir, ədəbi, texniki və bədii redaktorlarının, kitab tərtibatçıları və dizaynerlərin müasir tələblər səviyyəsində yetişdirilməsi üçün tələb olunan "Texniki redaktə", "Poliqrafiya texnika və texnologiyasının əsasları", "Nəşriyyat texnologiyasının əsasları", "Redaksiya-nəşriyyat işinin texnologiyası" və s. dərsliklərin, eləcə də, nəşrlərin bədii-texniki tərtibatı sahəsində metodiki əsasların olmaması və məqsədyönlü elmi tədqiqatların aparılmaması, eləcə də ali təhsilli ədəbi, texniki, bədii redaktor, nəşir və dizayner hazırlığının lazımı səviyyədə təşkil olunmaması da, bu sahənin inkişafını ləngidir. Halbuki, BDU-nun "Jurnalistika" fakültəsində nəşir, elmi, ədəbi, bədii və texniki redaktor, dizayner hazırlığının təşkili, elə də çətin iş deyil.

Bu sahədə

aparılmaması tələb olunan elmi tədqiqatların keyfiyyətini təmin edib dərslikləri yazmaq iqtidarında olan (bilik+təcürübə) peşəkarlara zəruri maliyyə dəstəyinin verilməsi, mütə-xəssis hazırlığı ilə bağlı təşkilati məsələlərin də öz həllini tapması vacibdir.

Kitabşünas kadrlara dövlət səviyyəsində diqqətin artırılması, "Əmək pensiyaları haqqında" AR Qanununun 19.2-ci maddəsinə əsasən elmi-tədqiqat və ya təhsil müəssisələrində azı 25 il çalışmış elmi dərəcəsi olan şəxslərin təqaüdünə edilən əlavələrin 30-40 il nəşriyyatlarda çalışan alimlərə də şamil edilməsi, vacibdir. Çünki, kitabşünaslıq elmini təhsil müəssisəsində yox, məhz nəşriyyatlarda çalışanlar inkişaf etdirir. O cümlədən, nəşriyyat-poliqrafiya sistemində çalışanların keçmiş peşə bayramı olan - "Çap günü"nın ("Denq peçati") bərpası, yüksək ixtisaslı mütəxəssislərə "Əməkdar poliqrafçı" fəxri adı verilməsi də gənclər arasında bu sənətə marağı artırmağa xidmət edərdi.

Yeri gəlmişkən, hələ orta əsrlərdə kağız, boya kimi materialların hazırlanması sahəsində zəngin ənənələri olan Azərbaycana, indi bu materiallar xaricdən gətirilir. Poliqrafiya materialları istehsalının yerli xammal (istehsalat, məişət tullantıları və s.) hesabına təşkil qeyri-neft sektorunun inkişafı ilə bağlı dövlət proqramından irəli gələn məsələlərin və işsizlik probleminin həllinə yardım edib poliqrafiya materiallarının çeşidini artırmağa, göstəricilərini yaxşılaşdırmağa imkan verər, daşınıb gətirilməsinə sərf olunan maddi vəsaitə qənaət edilməsini təmin edərdi.

(ardı növbəti sayımızda)

İradə Ələsgərova
Əməkdar mədəniyyət işçisi,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru